

СОФИЈА МИЛОРАДОВИЋ

КЊИГА О СПОЉАШЊОЈ СУДБИНИ
ЈЕДНОГА ЈЕЗИКА И СУДБИНИ ОНИХ
КОЈИ ТИМ ЈЕЗИКОМ ГОВОРЕ

*На леђима славе земаљске
с чуђењем се осврћем на овај ѿуѿи
са коѿа сам и ја моѿао да ѿоцаљем
човечансѿиву
одсјај зракова Твојих.
И ако је ѿоѿребно
да их и даље одржавам –
Ти ћеѿ ми ѿо даѿи.
А ако не усѿем –
значи, Ти си за ѿо одредио друѿе.*

(Александар Солжењѿин, *Молиѿва*)

Под овим се насловом заправо налази кратко представљање књиге Митре Рељѿић – *Срѿски језик на Косову и Меѿохији данас (соѿиолингвѿстѿички и линѿвокулѿуролоѿки асѿектѿи)*, књиге која по много чему има реликвијарни карактер. Најочитије појашњење реликвијарног карактера именоване књиге налази се у следећем запису руског новинара Јевгенија Баранова: „Викендом, када на факултету нема наставе, Митра седа на аутобус и одлази преко реке, тамо, на албанску страну. Све ове године она ризикује свој живот обилазећи једно по једно српско гробље и пажљиво преписујући у свеску имена и презимена оних који су ту сахрањени. Митра не сумња да ће српска гробља, раштркана по целом Косову, ускоро нестати, али једно сигурно зна: докле год буде живо сећање на оне који су некада живели на овој земљи, ова ће земља бити српска” (текст од 22. априла 2013, <http://ruskarec.ru>).

Ова је књига попут стрехе наткрила на хиљаде живота страдалника којима је посвећена: *Са сећањем на све њрозоњене, унижене и усмрћене због ујошребе свога језика*, при чему додајем да је ово најстрашнија, али и најпримеренија посвета коју сам икада прочитала. Ваљало би је пре свега схватити као опомену да се може остати и без језика и имена пре но што се остане без главе, а очевидно је да без превише размишљања и сами себе и друге обезимењујемо користећи, рецимо, почесто у написима конструкцију *неалбанци*, која се – једнако као и *несрби* – не може сматрати именом, будући да префикс *не* говори само о ономе шта неко није, а никако о ономе шта неко јесте. Овим *не*, којим управо вређамо све оне које под њега сврставамо, маркирамо само мешавину нечега, па тако свачега – уз јасно стављање до знања да нису важне индивидуе, већ само њихов збир.

Књига Митре Рељић на својеврстан се начин наслања, надозује на значајну *Књигу о Косову*, знамените научне фигуре – академика Димитрија Богдановића, објављену у оквиру Посебних издања Српске академије наука и уметности, у Београду 1986. године, коју закључује поглавље под насловом „Косово и албанска народност у новој Југославији” и у чијем Поговору Д. Богдановић каже:

Косово је данас већ општи назив целог једног сложеног проблема, у коме се историја суочава са нашим данима. (...) Зато је необично важно, управо неопходно, да се проблем Косова разматра у светлу историје: актуелна политичка ситуација без тога није разумљива нити се могу схватити прави смисао и домет албанских намера. Уосталом, положај српског народа на Балкану је и тако одвећ осетљив да би се могао тумачити само у равни овог тренутка. (...) Брише се историјско памћење народа, поткопавају темељи његове националне свести; на његову савест се натоварује хипотека непостојећих или туђих кривица. (...) У име права албанске националне мањине на „самоопредељење до отцепљења” било би санкционисано насиље над југословенским народима и погажено њихово право на самоопредељење, право да живе слободно и суверено у својој држави, на својој земљи.

Такође, ова књига стаје у низ у коме су се нашли, на пример, вишетоми зборник радова са међународног научног скупа Косово и Метохија у цивилизацијским токовима, одржаног на Филозофском факултету у Косовској Митровици 2009. године, као и *Речник љовора северне Мејохије*, аутора Милете Букумирића, објављен од стране Института за српски језик САНУ 2012. године.

Монографија коју представљам састоји се од десет целина: „Увод”, „Друштвеноисторијски корени проблема”, „Славофоне

заједнице на Косову и Метохији – порекло, етноними и лингвоними”, „Типологија проблема”, „Територијално распрострањење и број корисника српског језика”, „Функционална неравноправност језика и комуникацијска изопштеност славофоних говорних представника”, „Социolingвистичка ситуација – дефиниција”, „Идентитет”, „Ставови према језику”, „Уништавање писане језичке баштине”, уз које иду и закључне напомене, изузетно богат списак литературе и извора, као и илустративни прилози. Корпус је зачудно велики и разноврстан, начињен те коришћен и савладаван тако да се аутору мора исказати свако поштовање, додатно имајући у виду ризик савладавања терена на коме се радило и сложеност комуникације са носиоцима локалних идиома. Књига *Српски језик на Косову и Метохији данас* непосредно сведочи о различитим начинима потискивања, затомљивања, загађивања, сакаћења и уништавања српског стандардног језика и његових народних говора (мењање постојеће дијалекатске мапе) на просторима јужне српске покрајине у новије време, уз сведено дату друштвену и културну историју овога проблема, те о разноликим начинима довијања припадника српских и других славофоних заједница на Косову и Метохији да своје локалне идиоме и нормирани српски језик у његовоме и усменоме и писаноме лику сачувају, али и о неуспесима и поразима који су неминовни у томе скрајњивању и прикривању језичкога идентитета – све са жељом да се некако претекне и претраје до мирнијих и сигурнијих времена. Наравно, то је истовремено и прича о положају етникума и културе, о стању дела нације и културне баштине, јер се – према Н. И. Толстоју – језик сматра најизразитијим показатељем етничког идентитета; он је, истовремено, и „огледало народне културе, народне психологије и филозофије”. И ако су говор и језик уистину „културна смотра народа”, како је записала Исидора Секулић, онда на Косову и Метохији већ годинама траје или отворено или вешто прикривано насиље над том смотром, уз једнако погубно нечињење — из функционалне неравноправности и комуникацијске изопштености, за које бројне примере у својој књизи наводи Митра Рељић, српски језик би морале избављати државне институције, будући да научне и културне установе и појединци из струке чине готово све што је у њиховој моћи, а зато што изостајање *друшћивеног сшарања* које је помињао професор Павле Ивић оставља *велике друшћивене задайке* заувек недовршеним.

И ако би понеко од језикозналаца можда могао и друкчије сагледати или пак решити покоји од проблема размотрених у овој књизи, прихватајући или одбацујући неке од аргумената, свакако ће књига о којој је овде реч постати једна од оних по којима ће се

у будућности рачунати време у српској социолингвистици и лингвокултурологији.

Аутор књиге је пошао од става Бодуена де Куртенеа да је „спољашња судбина језика (је) у тесној вези са судбинама оних који тим језицима говоре, то јест са судбинама индивидуа и народа”, и тај је став лајтмотив – барем тако аутор овога сведенога прегледа сматра – читавога текста књиге о српскоме језику на Косову и Метохији наших дана. Она нам калеидоскопски открива како се у временском *зјају* (термин М. Рељић) – вишевековном културном, духовном и материјалном стрмоглављивању стигло од готово безазорне мултилингвалности до криптоглосије, али не оне која постоји да други не би ушли у наш особени комуникациони круг, већ оне која бива непходан – али не увек и довољан (за шта се страшне потврде могу наћи у књизи *С душом на гојшовс*, писаној од стране истога аутора) – услов преживљавања. И премда се читаоцу може учинити, па и на основу овога кратког представљања њенога садржаја, да ова књига нешто сасвим другачије поручује, она је по мишљењу потписника ових редова – сасвим недвојбено – и прича о вишевековној традицији сусретања, разумевања и преплитања различитих народа, те њихових језика, конфесија и култура, прича која се одвијала много пре но што смо се на сваком кораку почели „сударати” са речима као што су, рецимо, *толеранција*, *мултикултуралност*, *ширење интеркултурних односа*, а која је у себи садржала све то, учећи нас да за суживот различности пун разумевања и саучествовања није нужно познавање и изговарање речи које учено звуче и чија се суштина покушава научити за конференцијским столом – како то каже Митра Рељић, или пак на тзв. радионицама, а заснованих на стакленим ногама трулих и кратковеких компромиса, већ нешто много суштаственије и дубље утемељено у људском карактеру.

Увек најтежи и најделикатнији посао бива налажење мере, па особито мере објективности када се жели размрсити клупко косовскометохијских етнојезичких и верских идентитета, а ту је меру Митра Рељић још – и суштински и стилски изванредно – подупрла речима као што су *рањивост* српског језика, *малаксавање*, *ипреливање* етнојезичких идентитета, и таквим избором лексема осликала стање српскога језика на Косову и Метохији данас боље но било којим терминима херметичнога језика савремене лингвистике.*

* Овај текст представља сажетак речи изговорене на промоцији књиге одржаној у Дому културе у Грачаници 26. марта 2015. године. Књигу су као издавачи објавили Српска академија наука и уметности, у оквиру својих Посебних издања (Одељење историјских наука, књ. 30), и Филозофски факултет Универзитета у Приштини, а она носи 2013. годину, када је примљена у штампу, иако је заправо из штампе изашла на самом почетку 2015. године.